



**BIBLIOTECA  
CULTURII  
AROMÂNE**

**[www.proiectavdhela.ro](http://www.proiectavdhela.ro)**

Prof. Univ. Dr. Gheorghe Zbucnea

# NICOLAE IORGA ȘI AROMÂNII

## Nicolae Iorga și aromânii

### Note la 130 de ani de la nașterea titanului istoriografiei românești

Cu câteva săptămâni în urmă s-au împlinit 130 de ani de la nașterea lui Nicolae Iorga, cel care a fost una dintre cele mai de seamă personalități românești și nu numai, din toate timpurile. La fel ca și în cazul altei mari personalități a istoriei românești, Mihai Viteazul, de la a cărui moarte s-au împlinit recent 400 de ani, societatea românească, mass-media, instituțiile culturale și științifice, cu excepții puține, nu au acordat o necesară și convenită atenție unor momente care ar fi trebuit să fie cu totul deosebite.

Nicolae Iorga, savant, apostol al neamului și martir, a fost asasinat în noaptea de 27-28 noiembrie 1940. Trupul său chinuit și ciuruit de gloanțe a fost găsit aruncat la marginea pădurii Strejnicul. În condițiile de atunci în țară, mai multă vreme, nu a fost posibilă nici o înmormântare oficială, nici o convenită evocare a diverselor aspecte ale activității și creației acestei personalități. Abia în 1941 s-au făcut primele evocări ale marelui învățat. Printre acestea a fost și cea a lui Teodor Capidan.

Acesta concluziona pe bună dreptate că: „Se poate afirma că nu a rămas nici un aspect din viața românilor pe care Nicolae Iorga să nu-l fi cercetat direct, în operele sale fundamentale, sau indirect în nenumăratele sale recenzii asupra lucrărilor care aveau legătură cu viața românilor macedoneni. Sub acest raport putem spune că N. Iorga n-a lăsat să-i scape nici un prilej pe care îl oferea un document, o însemnare a unui călător străin în Orient, o listă de prenumerați, un număr de negustor descoperit în istoria comerțului la români, în fine, orice informație cât de mică referitoare la macedoromâni, fără să se oprească a o interpreta spre a descoperi noi aspecte din viața lor. Dacă s-ar apuca cineva să strângă toate aceste însemnări, răspândite în conferințe, articole mai mărunte, dări de seamă și note marginale, ar aduna atâta material ce ar fi suficient pentru o mai bună cunoaștere a trecutului acestor români.”<sup>1</sup>

Într-adevăr problemele trecutului și prezentului ramurii sudice a românismului au fost abordate de Nicolae Iorga, atât în numeroase studii de amănunt sau însemnări răspândite în cele mai diverse publicații din țară și străinătate, cât și în o serie de lucrări sintetice de istorie națională și de istorie universală. Nu există încă, deși ar fi absolut necesară, o bibliografie completă a scrierilor lui Nicolae Iorga despre aromâni. În mai vechea bibliografie a scrierilor lui Nicolae Iorga întocmită de către Barbu Teodorescu sunt consemnate doar 25 titluri. Într-o bibliografie selectivă întocmită de Virgil Cândea numărul contribuțiilor iorghiene este dublat. La fel în bibliografia publicată la Freiburg de către Institutul român de cercetări sunt menționate 83 titluri de lucrări, studii, recenzii etc. privitoare la aromâni.<sup>2</sup> Într-un inventar incomplet alcătuit de Mircea Popescu sunt consemnate înspre 200 de contribuții ale savantului în probleme ale aromânilor.<sup>3</sup>

În anul 1919 și-a desfășurat la Paris lucrările conferința de pace care trebuia să consfințească noile realități politice și teritorial-statale de la sfârșitul primei conflagrații mondiale. Momentul a fost deosebit de important și pentru aromâni, care în spațiul sud-est european se aflau în fața unei noi etape istorice, o dată cu sfârșitul chestiunii orientale și desăvârșirea proceselor de formare a statelor naționale din zonă. Sub egida forului reprezentativ și conducător, societatea de cultură macedoromână, aromânii au desfășurat o vie activitate pe malurile Senei, unde și-au

desfășurat activitatea membrii unei delegații conduse de George Murnu și unde au fost difuzate nu mai puțin de 4 memorii prin care se făceau cunoscute problemele lor.<sup>4</sup> Ni se pare semnificativ faptul că cu acea ocazie conducătorii mișcării naționale a aromânilor au apelat la Nicolae Iorga pentru a alcătui o lucrare de caracter istoric, în formă sintetică, care să prezinte evoluția aromânilor de la etnogeneză până în contemporaneitate și care să aducă dovezile necesare în justificarea unor îndreptățite cereri de ordin național. În felul acesta, într-un timp record, Nicolae Iorga a alcătuit și a publicat în limba franceză și apoi și în românește: *Istoria românilor din Peninsula Balcanică (Albania, Macedonia, Epir, Thessalia etc.)*. Pe parcursul a 9 capitole sintetice erau înfățișate principalele etape, de la origini și până la ceea ce marele învățat denumea pe bună dreptate renașterea românilor balcanici prin statul român. Dincolo de această scurtă dar prețioasă sinteză consacrată special problematicii aromânilor, ramura sudică de peste Dunăre a neamului românesc și-a găsit locul cuvenit în cele trei sinteze elaborate la intervale regulate de către Nicolae Iorga cu privire la trecutul românilor de pretutindeni, respectiv *Istoria poporului românesc* (1905), *Istoria românilor și a civilizației lor* (1922), *Istoria românilor* (1936-1939). Este semnificativ faptul că ediția în limba franceză a celor 11 volume ale sintezei scrise de Iorga spre sfârșitul vieții sale poartă titlul *Histoire de roumains et de la romanite orientale*, ceea ce ni se pare a fi mai corect și reprezintă mai bine atât viziunea lui Iorga, cât și conținutul operei sale.

Pentru Iorga în spațiul sud-est european a existat o realitate etnică și lingvistică distinctă, cea a românilor, populație având profunde rădăcini în zonă, dar și în afara acesteia. Acești români reprezentau o realitate distinctă în atât de complexa lume din această parte a continentului și căreia Iorga i-a consacrat numeroase cercetări de tot felul pe parcursul unei activități de cercetare de cca. o jumătate de veac.<sup>5</sup> Ocupându-se de trecutul românilor din spațiul balcanic, N. Iorga declara că face „o restituire de drept în folosul alor mei,” și că, așa cum a declarat în mai multe rânduri, de exemplu în 1913, în 1927 etc.: „să nu ni uităm de dănișii.”

Interesul constant al lui Nicolae Iorga pentru aromâni are mai multe explicații care se cumulează. Nu putem ignora fără îndoială ceea ce am putea denumi „glasul sângelui.” În autobiografia lui, publicată în anul 1934, *O viață de om așa cum a fost*, Iorga mărturisește originile sale sud-dunărene, afirmând că un strămoș al său pe linie părintească a părăsit zona Pindului, stabilindu-se în Moldova pe la jumătatea secolului al XVIII-lea. Originea românească sud-dunăreană, adică aromânească, a fost recunoscută de către excelenți cunosători ai lui Nicolae Iorga cu care a colaborat îndeaproape, precum Nicolae Bănescu sau Barbu Teodorescu. Ideea a fost de altfel convingător argumentată recent de J. Tambozi.<sup>6</sup> Dincolo de această descendență, deci apartenență, asupra căreia niciodată Iorga nu a insistat ostentativ, trebuie să vedem și o altă realitate, în opinia noastră mult mai importantă și de strictă actualitate.

Nicolae Iorga s-a ocupat de trecutul mai apropiat sau mai îndepărtat al tuturor provinciilor și zonelor locuite de români, încă de la etnogeneza lor și chiar mai înainte. Alături de cei care trăiau de o parte și de alta a Carpaților în Ardeal, Moldova etc., cei din Balcani nu puteau să lipsească din atenția, preocupările savantului. Astfel Nicolae Iorga considera că românii din sudul Dunării erau urmașii atât ai tracilor cât și ai ilirilor. „Românii din Pind, altădată și cei din Balcani, ce poartă în istorie, la fel ca și frații lor de la Dunăre și din Carpați numele de vlahi pe care li l-au dat bizantinii la fel ca și germanii, slavii și maghiarii, și care s-au denumit, numai o parte dintre ei, aromâni sau armâni formează o parte separată, izolată, în mare măsură

deznaționalizată și împiedecată de dureroase vicisitudini de a forma un stat separat în cadrul romanității răsăritului. Originea acestei romanități suprapuse elementului primitiv trac și în parte ilir, trebuie căutată în lunga serie de acte de infiltrație și de colonizare ce s-au petrecut între veacul al treilea î.Hr. și expedițiile împăratului Traian.<sup>77</sup> Constatăm așadar recunoașterea foarte clară de către Nicolae Iorga a autohtoniei aromânilor în părțile central-sudice ale Balcanilor. Subliniind identitatea etnică a aromânilor cu dacoromânii, Nicolae Iorga arăta că limba folosită de aromâni nu era altceva decât un dialect al limbii române, provenită de o parte și de alta a Dunării, din latina populară evoluată în mod specific în secolele de sfârșit ale antichității și de început a evului mediu.

Nicolae Iorga a stăruit apoi asupra diverselor aspecte ale vieții cotidiene a societății românești sud-dunărene. Astfel a adus o serie de contribuții în combaterea unor teorii cu substrat politic ostil aromânilor, conform cărora aceștia erau în exclusivitate păstori nomazi aflați în continuă mișcare în spațiul din dreapta Dunării. El a arătat astfel dimensiunea rurală, agricolă a existenței acestor români, precum și alte îndeletniciri ale lor, atestate de-a lungul timpului în izvoare, respectiv calitatea lor de militari, inclusiv de armatoli, de cărăuși și negustori, de hangii, meșteșugari de tot felul, precum constructori, argintari, postăvari etc. În repetate rânduri Nicolae Iorga s-a oprit asupra rolului aromânilor în trecerea la relațiile moderne și geneza diverselor burghezii în Europa de sud-est și chiar centrală. Nu au putut lipsi în acest context numeroase referiri cu privire la implicarea aromânilor în viața diferitelor popoare ce alcătuiesc mozaicul etnic sud-est european și ceea ce datorează aromânilor aceste neamuri.

Din punct de vedere politic incontestabil ca cele mai cunoscute și mai importante momente din trecutul aromânilor sunt cele din vremurile medievale. De altfel nu poate fi ignorată realitatea că în jurul anului 1000 primele mențiuni istorice despre români se referă mai întâi la spațiul din dreapta Dunării și mai apoi la cel din stânga fluviului. N. Iorga a arătat în repetate rânduri încropirea unor forme de viață politică la aceștia, respectiv numeroasele Vlahii care din numeroase cauze, obiective în cea mai mare parte, nu au putut supraviețui vreme îndelungată. Incontestabil că în timpurile mai vechi cel mai important moment din istoria românilor balcanici l-a constituit apariția imperiului Asăneștilor, asupra soartei căruia Nicolae Iorga a revenit în nenumărate ocazii. Același Iorga a văzut în mod just pentru perioada turcocrăției regimul autonomiilor ce i-a caracterizat pe români veacuri de-a rândul, identificându-i și deosebindu-i de ceilalți etnici din Balcani.

Nu a putut să-i rămână străină învățatului nici o altă realitate, respectiv erodarea continuă a românismului sud-dunărean prin asimilarea lui, la început spontană, apoi voită din ce în ce mai mult, de către diversele popoare în mijlocul cărora au început să se topească, fenomen care de altfel continuă până în zilele noastre în forme tot mai accelerate. După cum se știe, la fel ca și în alte părți ale continentului, și la aromâni, atât în ținuturile lor de baștină, cât și în diasporă, a început și s-a desfășurat o acțiune de deșteptare națională, exprimată mai întâi în plan cultural și apoi în plan politic.

Referindu-se la perioada de până la primul război mondial, în acțiunea națională a aromânilor Nicolae Iorga a deosebit nu mai puțin de patru etape. Prima începe cu activitatea de la Moscopole, Pesta și Viena. A doua este legată de activitatea generației pașoptiste și de implicarea lui Cuza Vodă și a celor din jurul lui. A treia perioadă se confunda în viziunea sa cu activitatea lui

Apostol Mărgărit pe care l-a apreciat în mod deosebit. Ultima etapă debutează după iradeaua sultanului din 1905, care recunoștea și garanta identitatea națională a românilor din Turcia europeană, precum și școală și biserică în limba maternă, strămoșească.

Iorga a fost convins pe bună dreptate că o dată cu sfârșitul primului război mondial deschidea o altă pagină de istorie în viața a ceea ce denumea el „o nație de așa de glorioasă și depărtată origine... sute de mii de oameni inteligenți și energici.”<sup>8</sup> Omul politic Iorga aprecia atunci în mod corect că eforturile depuse anterior mai multe decenii, atât de aromâni, cât și de statul român, mai ales în plan școlar și bisericesc, frânaseră doar dar nu opriseră fenomenele specifice deznaționalizării și oprimării naționale a românilor din statele balcanice. Atunci, la sfârșitul primului război mondial, Nicolae Iorga spera încă într-o redresare a situației. Pentru aceasta preconiza mai multe soluții. Astfel spera într-o implicare a Occidentului latin, mai ales a italienilor. Apoi el a crezut posibilă, la fel ca și alți aromâni, formarea unui mare stat de tip federal al albanezilor și românilor, în care ultimilor să li se garanteze drepturi în toate planurile.

În repetate rânduri în perioada interbelică Nicolae Iorga s-a pronunțat pentru asigurarea atunci, de altfel ca și astăzi, a unor minime drepturi de ordin național. Câteva din îndemnurile sale scrise în 1921 sunt valabile și astăzi, după atâtea decenii: „a respecta acest element... a recunoaște drepturile sale la învățământul în limba proprie, la o organizație ecleziastică proprie... a favoriza chiar dezvoltarea-i națională, ca și legăturile cu patria mamă sunt datorii pe care nici un popor civilizată nu le poate ignora, sunt servicii care nu rămân niciodată fără răsplată.”<sup>9</sup>

Trecerea timpului face ca uriașa și complexa personalitate a lui Nicolae Iorga să apară tot mai clară în multitudinea aspectelor sale, iar rolul și influența sa covârșitoare în cultura și societatea românească, cea a vremii sale și cea de după el, să devină tot mai evidente și mai pregnante. Fără îndoială N. Iorga a fost un fenomen încă în timpul vieții sale, în vremea în care personalitatea sa vulcanică și proteică era în plină eferescență creatoare. Chiar în ajunul morții sale, o altă mare figură între geniile românești, G. Călinescu, îi schița un tablou sugestiv, rămas în multe privințe valabil până astăzi: „Schimbând ceea ce-i de schimbat, N. Iorga a jucat în cultura românească în ultimele patru decenii rolul lui Voltaire. Personalitatea lui e covârșitoare... Iorga apare masiv privit de departe prin numărul uriaș de tomuri scrise și prin multiplicitatea preocupărilor... Știe atât de multe, a călcat cu mintea lui atâtea documente încât memoria lui însăși va avea tăria unui document... El e un specialist total, un istoric care a sorbit apa tuturor. Nu este cu puțință să-ți alegi un domeniu oricât de îngust și umbrit din istoria română fără să constați că N. Iorga a trecut pe acolo și a tratat tema în fundamentul ei. Multă vreme istoricul următor va fi osândit să corecteze, să sporească sintezele lui N. Iorga, plăcerea de a intra într-o pădure virgină îi va fi refuzată... Iorga este în istorie Virgiliu, Sf. Paul și Beatrice laolaltă, care te conduce din infernul diplomelor până la roza celestă a viziunilor totale... În vreme ce epigonii lui N. Iorga duc lupta pentru o singură specialitate, N. Iorga ține piept ca specialist pe toate laturile.”<sup>10</sup>

Prin enciclopedismul cunoștințelor sale, prin varietatea preocupărilor, în egală măsură a omului de acțiune, a profesorului, a lucrărilor tipărite cu tematică din cele mai variate domenii, Iorga poate fi comparat cu oamenii Europei renascentiste, iar moștenirea lui scrisă e fără îndoială cea mai bogată cantitativ din veacul nostru. Partea principală, masivă, parte integrantă a moștenirii culturale române și universale, o constituie opera sa de istoric, care face din el nu numai cel mai de seamă reprezentant al istoriografiei românești, dar și unul dintre cei mai reprezentativi exponenți ai acesteia în plan mondial. Iorga a fost ceea ce am putea denumi un istoric total.

## Note bibliografice

1. Theodor **Capidan**, N. Iorga și românii din sudul Peninsulei Balcanice, în *Revista Istorică*, vol. XXVII (1941), p.50.
2. Barbu **Teodorescu**, *Bibliografia istorică și literară a lui N. Iorga*, București, 1935, nr. 9898 – 9923; Virgil **Câdea**, *Nicolas Iorga, historien de l'Europe de Sud-Est*, în *Nicolas Iorga. L'homme et l'œuvre a l'occasion du centième anniversaire de sa naissance*, București, 1972, pp.221-222; *Bibliografie macedoromână*, Freiburg, i.br., 1984, pp.121-128.
3. M. **Popescu**, *Nicolae Iorga și problema aromânească*, în *Noul album macedoromân*, vol.I, Freiburg, 1959, pp.265-298.
4. S. **Brezeanu**, Gh. **Zbucnea**, *Românii de la sud de Dunăre*, București, 1997, pp.36 sq, 264 sq.
5. Gheorghe **Zbucnea**, *Lumea sud-est europeană în opera lui Nicolae Iorga*, în C. **Buse** (coord.), *Nicolae Iorga. 1871-1940*, București, 2001, pp.32 sq.
6. J. **Tambozi**, *Enciclopedia aromână*, București, 2000, p.313.
7. Nicolae **Iorga**, *Histoire des roumains de Peninsule de Balkan*, Bucuresti, 1919, p.1
8. Ibidem, p.III.
9. Nicolae **Iorga**, *Roumaeins et Grecs au cours des siecles (a l'occasion des mariages princieres de 1921)*, București, 1921, p.54.
10. G. **Călinescu**, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, ed.2, Bucuresti, 1986, p.612.

## **COLOFON**

---

**Autorul lucrării** GHEORGHE ZBUCHEA

**Titlul lucrării** NICOLAE IORGA ȘI AROMÂNII

**VARIANTĂ  
DIGITALIZATĂ  
DE** Editura Predania/  
CP 67, OP 13, București  
[www.predania.ro](http://www.predania.ro)  
tehnoredactor/ Remus Brihac  
concept grafic/ [Atelieruldegrafica.ro](http://Atelieruldegrafica.ro)

**PREDANIA**